

Vtáčia prvá pomoc

INTERREG V-A
SLOVENSKÁ REPUBLIKA
ČESKÁ REPUBLIKA

EURÓPSKA ÚNIA
EURÓPSKY FOND
REGIONÁLNEHO ROZVOJA
SPOLOČNE BEZ HRANÍC

Obsah

- 3 | Prečo zachraňovať hendikepované vtáky a zvieratá?
- 4 | V akých prípadoch zvieratá potrebujú pomoc?
- 5 | Kde hľadať pomoc?
- 8 | Kedy zvieratá nezachraňujeme?
- 13 | Zvieratá, ktoré potrebujú pomoc
- 19 | Odchyt hendikepovaných zvierat
- 20 | Preprava
- 21 | Prvá pomoc
- 29 | Základná starostlivosť
- 32 | Mláďatá
- 38 | Návrat do prírody
- 40 | Špecifické prípady návratu do prírody
- 43 | Literatúra

UPOZORNENIE

Brožúra, ktorú držíte v rukách, nie je komplexným návodom ohľadne starostlivosti a chovu vtákov a zvierat pochádzajúcich z prírody. Väčšinou sa zaoberá chránenými druhmi živočíchov alebo zvieratami, ktoré sú vedené ako zver v rámci poľovníckej legislatívy, a s ktorými bez patričnej výnimky alebo súhlasu nie je možné manipulovať. Iba v čase núdze, na nevyhnutne dlhý čas, im možno pomôcť, čo je legálne a vítané. Avšak každá práca so zvieratami

mi vyžaduje istú prax a skúsenosti. Rozhodne odporúčame najskôr zavolať do niektorej zo záchranných staníc, kontakty sú na strane 6. Ak by ste postupovali samostatne a bez konzultácie s odborníkmi, mohli by ste aj pri najlepšej snahe zvieratám ublížiť. Niektoré prípady sú zložité, mnohé druhy sú náročné na starostlivosť, veľa nájdenných zvierat nie je potrebné z prírody vôbec zobrať.

Prečo zachraňovať hendikepované vtáky a zvieratá?

Dôvodov je viac, ako prvý treba uviesť etický, pretože každá trpiaca živá bytosť si zaslúži pomoc. Dôležité je to tiež ako príklad pre deti, môže to ovplyvniť ich empatiu v dospelom živote, a to aj vo vzťahu k ľuďom.

Ostatné dôvody sú už menej patetické, no podstatné. Najčastejšími zranenými živočíchmi sú vtáky. Všetky vtáky voľne žijúce na území Európskej únie sú chránené, niektoré aj veľmi vzácné. Väčšina zvierat, ktoré sú nejakým spôsobom zranené alebo hendikepované prišla k ujme priamym alebo nepriamym pričinením človeka. Zrážka autom, nárazy vtákov do skla, chytené mačkou, pohryzené psom, vypílené stromy s hniezdami, úrazy elektrickým prúdom, nárazmi do elektrických vedení, ježkovia zranení kosačkami, postrelené zvieratá, ďalšie uviaznuté v rôznych ľudských výtvoroch od snúr, drôtov, rybárskych vlascev, cez pletivá, budovy, až po rôzne šachty.

Ďalší dôvod je praktický. Ohľadne manipulácie, starostlivosti a liečenia hendikepovaných zvierat je potrebné získavať vedomosti, skúsenosti a prax. Tie sú potom vhodné pri manipulácii so vzácnymi a ohrozenými druhmi. To isté platí pre veterinárnych lekárov.

Bocian biely so zafixovaným zlomeným krídlom.

Sova obyčajná uviazla v ostnatom drôte. Pri jej záchrane drôt odstrihli a na röntgenovej snímke ho dobre vidno.

Pipiška chochlatá, letargická.

V akých prípadoch zvieratá potrebujú pomoc?

Zvieratá, ktoré sú viditeľne zranené, vidno krv, zlomeninu, nohu alebo krídlo majú v neprirodzenej polohe, nie sú schopné bez pomoci prežiť. Alebo sa správajú neprirodzene – dá sa k nim dostať veľmi blízko, sú zjavne dezorientované, majú zatvorené oči, nevedia sa dobre hýbať alebo nedokážu uniknúť. Tiež ide o prípady, kedy sú niekde uviaznuté a nie sú schopné sa samé vyslobodiť. Osobitým prípadom sú mláďatá. U vtákov sú to také, ktoré z nejakého dôvodu skončili mimo hniezda predčasne. U ostatných zvierat záleží od situácie, nezranené mláďatá zvyčajne nie je potrebné „zachraňovať“.

Sova obyčajná v neprirodzenej polohe.

Kde hľadať pomoc?

V prípade, že nájdete zranené alebo inak hendikepované vtáky alebo iné zvieratá, volajte tiesňovú linku integrovaného záchranného systému **112**. Áno, je to možné, operátori zvyčajne vedia poskytnúť správne kontakty. Ak nechcete tiesňovú linku zaťažovať, volajte v pracovné dni od 8:00 – 18:00 Zelenú linku Ministerstva životného prostredia **0800 144 440**. Alebo si nájdite príslušné pracovisko **Štátnej ochrany prírody Slovenskej republiky (ŠOP SR)**, a to správu národného parku alebo chránenej krajinnnej oblasti. Každá takáto správa má denne, t.j. vrátane víkendov a sviatkov od 8:00 do 22:00 tzv. pohotovosť, kde Vám poskytnú pomoc a v prípade potreby by mali po chráneného živočícha aj prísť. Nasledujúci link zobrazí interaktívnu mapu: <http://www.sopsr.sk/web/?cl=57>

Do mapy môžete kliknúť na približné miesto nálezu živočícha a zobrazia sa Vám kontakty. ŠOP SR zabezpečuje starostlivosť o hendikepované živočíchy prostredníctvom prevádzkovania sústavy záchranných zariadení – chovné a rehabilitačné stanice. Z toho 18 takýchto staníc je v réžii ŠOP SR a 8 je externých (súkromných). Od súkromných staníc nie je možné vyžadovať, aby po živočícha aj prišli. Vedia však poradiť, ako postupovať, kým sa pacient dostane do odbornej starostlivosti. Ide o zariadenia:

HAVRAN — Spoločnosť na záchranu zranených a osirelých voľne žijúcich zvierat

Ratnovce 307, 922 31
kontakt 0903 343 205

Občianske združenie Návrat do divočiny, Into the Wild

Stupavská 199, 900 32 Borinka
kontakt 0948 339 429

Občianske združenie Priatelia prírody

Brezová pod Bradlom (aktuálne prerušená činnosť)
kontakt 0911 485 206

Záchranná a chovná stanica Petrovice

Petrovice 562, 013 53 Petrovice
kontakt 0903 298 141

Záchranná stanica a Ekocentrum Zázrivá

Dolina 61, Zázrivá 02705
kontakt 0903 504 470

Centrum voľného času

Nám. Sv. Cyrila a Metoda 143/46, 078 01 Sečovce
kontakt 0905 469 068

Univerzita veterinárneho lekárstva a farmácie v Košiciach

Komenského 73, 041 81 Košice
kontakt 0918 919 742

Chovná stanica Falco

Hlavná 1287/37A, 946 32 Marcelová
kontakt

Občianske združenie Wings for Human

Tomášikovo 398, 925 04 Bratislava
kontakt 0911 980 193

Ak ide o netopiera môžete skúsiť kontaktovať Spoločnosť na ochranu netopierov na Slovensku. Na svojej webovej stránke majú vhodné rady a príslušné kontakty na pomoc v regiónoch: https://netopiere.sk/sk/page/nasiel_som_netopiera.html

V prípade, že hendikepom je zvieratá, ktoré je v zmysle poľovníckej legislatívy zver, pričom nie je ani čiastočne chránené, patrí do kompetencie príslušného poľovníckeho združenia. Typicky ide o srny, jelene, daniely, muflóny, diviaky, zajace, ale aj líšky a iné. Štátna ochrana prírody SR zabezpečuje starostlivosť pre chránené druhy živočíchov. Záchranné stanice môžu ošetriť a rehabilitovať aj zver, avšak len so súhlasom zástupcu poľovníckeho združenia. Centrálne nie sú zverejnené kontakty na príslušné poľovnícke organizácie, hľadanie pomoci sa preto môže komplikovať. Príslušné kontaktné informácie má polícia, no tú by ste mali volať len v prípade, že zver spôsobila nejakú ujmu, napríklad pri auto-nehode. Skúsiť môžete aj mestskú alebo obecnú políciu.

Napriek všetkým uvedeným možnostiam sa stále môže stať, že sa pomoci nedovoláte. Skúste miestneho veterinára, mestskú alebo obecnú políciu, miestnu organizáciu na pomoc zvieratám a pod. Volajte opakovane, hľadajte na sociálnej sieti. Dôležité však je nielen napísať správu so žiadosťou o pomoc, ale nájsť telefónne číslo a zavolať. Kým sa Vám podarí pomoc zohnať, táto brožúra Vám pomôže, ako postupovať a zabezpečiť základnú starostlivosť o hendikepovaného živočícha.

Včelárík zlatý so zlomeným krídlom.

Večernica tmavá.

Muflón lesný, mláďa.

Kedy zvieratá nezachraňujeme?

VTÁKY

Najčastejším prípadom, kedy nie je potrebné „zachraňovať“ sú mláďatá vtákov po opustení hniezda. Môžeme im pomôcť, ale zvyčajne nie je potrebné ich zobrať z miesta nálezu.

Najskôr treba rozpoznať či ide o mláďa po opustení hniezda, alebo z neho skutočne vypadlo. Mláďa, ktoré samé opustilo hniezdo je celé operené, no má ešte zvyšky bieleho páperia, najčastejšie na hlave a na chrbte, typický je tiež krátky chvostík. Vie len slabo lietať, často skončí na zemi, no zvyčajne sa človeka bojí, pri manipulácii sa aspoň trochu bráni, prípadne sa aj ozýva. U niektorých druhov sú rodičia na blízku a výstražne volajú, niekedy aj na človeka útočia. Väčšina mláďat je teda osirelých len zdanlivo a nepotrebujú ísť do ľudskej starostlivosti.

MLÁĎA PREDČASNE Z HNIEZDA

stehlík obyčajný

MLÁĎA PO OPUSTENÍ HNIEZDA

straka obyčajná

trasochvost biely

Ukážka mláďat, ktoré sa ocitli predčasne mimo hniezda a mláďat toho istého druhu, ktoré už z hniezda vyleteli. Všimnite si ešte rozsiahle voskové obaly na letkách v podobe trubičiek u mláďat, ktoré sú predčasne von z hniezda.

Častým argumentom je, že v okolí sú mačky a mláďa tam nemôže zostať. Áno, ibaže mačky sú pri ľuďoch takmer všade a nie je možné preto všetky mláďatá brať do ľudskej starostlivosti. Okrem toho, že je to neúmerná záťaž, tak najlepšie je mláďatám pri rodičoch, aj napriek riziku. Dá sa však pomôcť a riziko znížiť. Mláďa môžeme preniesť na bezpečnejšie miesto. Manipulácia v rukách nevadí, tá prekáža matkám iných zvierat. Keďže po opustení hniezda sa mláďatá prirodzene rozptýlia po okolí, môžeme ho preniesť aj desiatky metrov ďalej od miesta nálezu. Rodičia ho nájdu podľa hlasu tak, ako hľadajú jeho ostatných súrodencov. Dobré je miesto ďalej od frekventovanej cesty, od záhrady s mačkou alebo psom, od parkoviska, nákupného centra, alebo iného rušného miesta. Ak je to možné, vyberieme miesto s trávou, krovinami alebo stromami, vyložíme ho na vyššie, no stabilné miesto. Napríklad hrubý konár, múrik, záhradný altánok a podobne. Snahou je dostať mláďa z dosahu mačiek, psov a od pozornosti ľudí, a to aj napriek tomu, že často znova skončí na zemi. Ideálne je z bezpečnej vzdialenosti mláďa sledovať a overiť si, že sa k nemu rodičia vrátili, prípadne ho krmia. U väčších druhov, napr. u krkavcovitých je interval kŕmenia dlhší ako u menších druhov vtákov, no do hodiny by sa rodičia mali objaviť. Samotné kŕmenie prebehne zvyčajne rýchlo a ľahko sa prehliadne. Mláďa sa vtedy intenzívnejšie a inak ozýva – to nás môže upozorniť, že sa niečo deje.

Sokol myšiár, mláďa vyložené na vyššie miesto v tieni pri strome.

INÉ ZVIERATÁ

Z ostatných druhov živočíchov sú to často tiež mláďatá, ktoré nie je potrebné zachraňovať. Typickým prípadom sú malé zajačiky alebo malé srnčatá (ale aj jelenčatá, danielčatá, muflončatá). Mláďa, ktoré leží na zemi niekde v tráve alebo v lese, tvári sa nenápadne a nie je viditeľne zranené, môžeme bez obáv nechať na mieste. A to aj v prípade, že ho našiel pes, oňuchával ho alebo aj chytil tak, že ho nezranil. Platí to aj pre pomerne rušné miesta pri ľuďoch, kde si zajačica „odloží“ mláďatá. Tak sa môžu zajačiky nájsť na sídlisku, v parku alebo v priemyselnej zóne. Nie sú stratené, matka sa k nim vráti.

V odôvodnených prípadoch môžeme mláďa preniesť o kus ďalej, desiatky metrov. Najčastejšie je to v prípade, keď sa ide daná plocha kosiť, pripravuje sa stavba, organizuje nejaká akcia a pod. Prenos treba spraviť tak, aby na mláďatách nezostal ľudský pach. Bežné pracovné rukavice úplne nepomôžu, použiť sa dajú jednorazové. Alebo môžeme natrhať väčšie množstvo trávy a v nej zviera opatrne preniesť. Ak sa stalo, že mláďa ľudia chytali, záleží od situácie, aký dlhý čas to bol, ako intenzívne. Väzba matky na mláďa je silná, no v takýchto prípadoch by ho mohla zanechať.

Malé zajace poľné, ktoré mali zostať na mieste.

*Srnka prenášané v tráve pri kosení lúky.
Zdroj: <http://www.stopsecenisrncat.cz>*

JEŽKOVIA

Ježkovia a ich mláďatá sú ďalšie zvieratá, ktoré často končia v záchranných staniách, no niekedy aj zbytočne. Do opatery berieme ježka v prípade, že javí známky ochorenia, zranenia, ak ho nájdeme cez zimu alebo ak je príliš malý. Zdravý ježko dobre reaguje na dotyk tonusom pichliačov, tzv. „zježenie“ a pri manipulácii sa zvnie do kľbka, len málo jedincov je útočných, zvolia radšej útek. Chorý alebo slabý ježko má oslabené obranné reakcie, znížený tonus pichliačov, nestočí sa do kľbka, celkovo je malátny a menej čulý. Môžu byť na ňom už mušie vajíčka alebo nezvyčajne veľa múch. Ježka zoberieme aj v prípade, že má nejaké viditeľné zranenie, úraz, chytil ho pes, niekde uviazol, spadol z výšky, neprirodzene zapácha a pod. Treba byť pozorný, ak nájdeme spiacceho ježka cez deň, pretože môže mať nejaký problém. Nie je normálne, aby spal len tak niekde na tráve mimo úkrytu. To isté platí pre ježka nájdeného v snehu alebo počas mrazu v zimnom období, takého je nevyhnutné zobrať. Najskôr musí ísť do chladnej miestnosti (okolo 5 °C) a teplotu postupne zvyšujeme, nemôže prejsť z mínusových teplôt priamo do vykúrenej miestnosti.

Každoročne koncom jesene v blízkosti ľudských obydlií nájdeme ježkov, ktorí potrebujú pomoc, inak by neprežili zimu. Zvyčajne sú to malé mláďatá, ktoré sa narodili neskoro v lete a nedorástli na prezimovanie. Ježko je totiž zimný spáč a zimné obdobie prespí. Aby mu však stačili zásoby energie, musí byť dostatočne vykrmený. Aby úspešne prezimoval, musí mať jesennú hmotnosť najmenej 600 g, ideálne až 700 g. Dospelý jedinec má hmotnosť pred zimným spánkom okolo 1 kg. Hmotnosť, ktorú jež potrebuje na prezimovanie sa v priebehu jesene mení a záleží na tom, kedy sme ježka našli

Pomôže, ak sa mláďa „vyšúcha“ trávou a hlinou, aby sa ľudský pach prekryl. Ideálne je následne miesto z bezpečnej vzdialenosti sledovať a presvedčiť sa či sa matka k mláďatu vrátila. To môže trvať veľa hodín a často sa tak stane až po zotmení.

Aj tu platí, že je lepšie volať do záchranej stanice a postup konzultovať skôr, ako mláďa zoberieme z prírody. Nie je veľa vážnych dôvodov, kedy je potrebné mláďa zobrať. Hlavne sú to rôzne viditeľné zranenia, napríklad pohryznutie psom, poškodenie kosačkou, zlomená noha a iné. Mláďa, ktoré je osirelé alebo zatúlané je hladné, nie je zalahnuté, no aktívne sa hýbe, hlasno píská a niekedy aj príde za ľuďmi. V takýchto prípadoch potrebuje pomoc.

Jež bledý, ktorý bol pokosený kosačkou. Farebné časti sú z dezinfekčného roztoku a z antibiotického spreja.

a v akej oblasti to bolo. Na nížinách sa ježkovia ukladajú na zimný spánok počas novembra. Vo vyšších polohách to môže byť počas októbra. Staršie jedince zimujú zvyčajne dlhšie ako mladé a skôr sa zazimujú. Na začiatku jesene do prvej polovice októbra postačuje, keď mláďa ježka váži asi 200 - 250 g. To je taký ježko „do dlane“. V druhej polovici októbra však už musí mať okolo 400 g. Začiatkom novembra do 500 g, koncom novembra okolo 600 g. Ešte aj začiatkom decembra možno ježka nájsť vonku – záleží od počasia. Ak je teplá jeseň a výhládovo sa počasie nemá veľmi zhoršiť, môžeme vonku nechať aj ježkov, ktorí „tabulkovú hmotnosť“ nedosiahli.

Ak nájdeme malé mláďatá ježkov, treba posúdiť či sú osirelé, alebo už vo veku, kedy matku nepotrebujú. To sa najlepšie robí podľa hmotnosti, pričom hraničná váha je 150 g. Záleží aj na ročnej dobe, mieste, počasi a okolnostiach. Napríklad vo vhodnej záhrade, kde ježkom necháme misku s potravou, to nemusí byť problém ani pri malých mláďatách vážiacich okolo 120 g. 200 g je už hmotnosť, kedy mláďa istotne prežije aj samé (vo vhodnej ročnej dobe). Ak je malý ježko hladný, hlasno píska vysokým hlasom. Mláďatá, ktoré sú nájdené vonku bez matky, sa často počas dňa takto ozývajú pískaním a celkom určite potrebujú pomocť. Dobré je prezrieť aj okolie, súrodencov býva viac.

Ak nájdeme veľmi malé mláďatá, ešte ružové a so slabými pichliačmi, treba bez zasahovania počkať asi 3 hodiny, či sa k nim matka nevráti. Ak je to populdní, dobré je počkať do zotmenia. Ak mláďatá potrebujeme preniesť, tak bez priameho dotyku rukami, aby na nich nezostal ľudský pach, ktorý by ich matku mohol odradiť. Prenášame napríklad celé hniezdo vykopané pri nejakých prácach. Prenos by nemal byť na veľkú vzdialenosť, aby samička mláďatá vedela nájsť. Môžeme pripraviť aj provizórne miesto s hniezdom, ktoré je zakryté. Samička odtiaľ s najväčšou pravdepodobnosťou mláďatá preniesie (ak sú malé) alebo odvedie, ak sa už vedľa samé pohybovať.

Jež bledý, takto veľké mláďa vie prežiť vonku aj samé.

Jež bledý, matka s mláďatami krátko po narodení.

Jež bledý, kŕmenie.

Raniaky hrdzavé, vypadnuté z dutiny stromu po jeho spílení v zimnom období.

Iná možnosť je umiestniť mláďatá na pôvodné miesto, odkiaľ sa nejako dostali, napr. ich vy-niesol pes. Až keď máme istotu, že matka sa k mláďatám nevráti, zoberieme ich. Celý postup je dobré konzultovať so záchrannou stanicou.

NETOPIERE

Typicky nočné živočíchy, ktorými netopiere sú, by sa nemali vyskytovať mimo úkrytu cez deň, za svetla. Ak nájdeme netopiera, môže byť zranený, vyčerpaný, dezorientovaný, prípadne nenašiel včas úkryt počas migrácie. Cez deň je často strnulý a pomalšie sa pohybuje. Až navečer, po zohriatí, viac ožíva a vie byť až prekvapivo pohyblivý. V prípade, že nevyzerá zranený a nie je vychudnutý, môžeme ho skúsiť po zotmení vypustiť na vhodnom mieste. Najľahšie tak, že cez okraj krabice, v ktorej ho máme, prevesíme kus látky. Netopier sa na ňu vyšplhá a ak je v poriadku odletí.

Pozor pri manipulácii v rukách. Malé druhy síce nemajú dostatočne silné zuby, aby nás pohryzli, no väčšie druhy hryzú bolestivo. Tiež, podobne ako iné živočíchy, môže prenášať rôzne ochorenia, takže pohryznutie je dôležité sa vyhnúť. Ak nemáme vhodné rukavice, pomôže aj kus látky, ktorou ho zakryjeme a cez ňu chytáme. Ak je potrebné netopierovi poskytnúť pomoc, dáme ho do primeranej kartónovej krabice, kde spravíme radšej menšie otvory na dýchanie. Krabicu je potrebné dôkladne zatvoriť a zabezpečiť, netopiere vedľa výborne uniknúť aj cez úzke štrbiny a malé otvory. Následne kontaktujeme odbornú pomoc, najlepšie cez stránku Spoločnosti na ochranu netopierov na Slovensku, kde sú aj príslušné rady a kontakty na pomoc v regiónoch: https://netopiere.sk/sk/page/nasiel_som_netopiera.html

Zvieratá, ktoré potrebujú pomoc

MLÁDATÁ VTÁKOV

Ako prvé sú to mláďatá vtákov, ktoré z nejakého dôvodu skončili mimo hniezda predčasne, napríklad pri silnom vetre, búrke alebo predátor zhodil hniezdo a pod. Takéto mláďatá sú menej operené, často im vidno holú kožu bez pierok alebo sú z veľkej časti operené páperím. Nevedia pred nami dobre ujsť, vôbec nevedia lietať. Pri menších mláďatách je zvyčajne nablízku hniezdo, z ktorého vypadli, niekedy je spolu s nimi na zemi. Po páde môžu byť zranené alebo podchladené, a to aj v teplom počasí. U malých a slabo operených mláďat sa dá teplota posúdiť aj v rukách. U väčších však nie, nakoľko perie je výborný izolant a nohy môžu byť chladnejšie normálne. Bez pomôcok je najjednoduchšie vyskúšať teplotu pod krídlami. Ak tam necítíme výrazné teplo, tak mláďa považujeme za podchladené (vtáky majú vyššiu telesnú teplotu ako ľudia). Problémom tiež je, ak mláďa sedí na zemi, nebojí sa, je našuchorené, apatické, zatvára oči, nechá sa ľahko chytiť, pri manipulácii sa nebráni, je podchladené. Rovnako pomoc potrebuje v prípade, že je zjavne zranené, napríklad krváca, nohu má v neprirodzenom uhle, má zlomené alebo ovisnuté krídlo a pod. Niekedy nie je jednoduché situáciu vyhodnotiť, preto v sporných prípadoch je dobré zavolať do záchrannej stanice a konzultovať konkrétny prípad. Veľmi pomôže fotografia, podľa ktorej vedú v záchrannej stanici vyhodnotiť vek mláďaťa rozhodnúť, či potrebuje záchranu alebo pomoc. V dnešnej dobe mobilných telefónov úplne postačuje fotografia z „mobilu“.

Ak mláďatá nie sú zranené a sú v dobrom stave, môžeme sa pokúsiť o návrat do pôvodného alebo náhradného hniezda. Pôvodné hniezdo býva často zničené a nenájdeme ho, alebo len zvyšky. Náhradné hniezdo môže byť primerane veľká kartónová krabica, košík alebo nejaká podložka. Kreativite sa medze nekladú, sú prípady kedy holuby hrivnáky vyhniezdili v náhradnom hniezde, ktorým bolo sitko na cestoviny. Do náhradného hniezda dáme materiál, ktorý ho pripomína, napr. seno, suché lístie. Dôležité je, aby sme náhradné hniezdo umiestnili blízko pôvodného alebo tam, kde si myslíme, že bolo podľa miesta nálezu mláďat. Nevyhnutné je počkať v bezpečnej vzdialenosti a sledovať, či tam rodičia budú chodiť a mláďatá kŕmiť. Môže to trvať aj viac ako dve hodiny, no potom to už zvyčajne ide bez problémov. Mláďatá môžeme aj ručne nakŕmiť a predĺžiť tak čas, kým čakajú na rodičov. Niektoré druhy

Drozd čierny, mláďa s poškodenou nohou.

Mláďa stehlíka obyčajného vo veku, kedy už je mimo hniezda. Je však apatické a bez pomoci by neprežilo.

Myšiarka ušatá, mláďa nájdené na zemi a vyložené na vhodný strom.

sú citlivé na presné umiestnenie náhradného hniezda, napr. belorítky. Tam je potrebné na správnu stranu otočiť aj vletový otvor. Ako náhradné hniezdo znesú takmer hocičo, dobrá je primerane veľká kartónová krabica alebo umelé hniezdo z betónu. Krabica sa dá prilepiť montážnym lepidlom priamo na stenu. Prípadne sa dobre osvedčila zmes Duvilax a sádra v pomere 1:1. Na omietke to drží hneď, za 8 minút je to dostatočne pevné a za 20 minút sa to už nedá dať dole bez odtrhnutia kartónu. Pritom sa omietka dá neskôr celkom dobre očistiť. Určite sa oplatí takýto postup skúsiť, hoci by aj nedopadol úspešne. Keď sa to podarí, je to pre všetkých lepšie, ako mláďatá chovať v zajatí.

Umelé hniezdna podložka ako náhrada za spadnuté hniezdo myšiariok ušatých. Mláďatá sú už dostatočne veľké a mohli by zostať aj mimo hniezda.

SOVY

Mláďatá rôznych druhov majú odlišné stratégie prežívania. Pre mláďatá sov platia trochu iné pravidlá v posúdení toho, či potrebujú pomoc. Mladé sovy, predovšetkým tie, ktoré hniezdia v otvorených hniezdach ako myšiarky ušaté, opustia hniezdo veľmi skoro. Je to vo veku, kedy vôbec nevedia lietať, alebo len slabo, väčšinou sú ešte v páperi a úplne závislé na rodičoch. Je to ich spôsob, ako sa rozptýliť z hniezda a znížiť tak prípadné straty od predátorov. Problémom je, ak z nejakého dôvodu skončí také mláďa na zemi. Vtedy sa treba presvedčiť, že sova nie je zranená a je v dobrom stave. Potom ju možno vyložiť na vhodné miesto na strome, no tak, aby

MLÁĎA PREDČASNE Z HNIEZDA

MLÁĎA PO OPUSTENÍ HNIEZDA

Myšiarka ušatá, predčasne mimo hniezda a vo veku, kedy prirodzene hniezdo opustila.

znova nespadla. Dobré je ho z dostatočnej vzdialenosti aspoň nejaký čas kontrolovať. Rodičia ju nájdu po zotmení podľa hlasu.

Vzhľadom na to, ako niektoré sovy hniezdia, sa stáva, že hniezdo spadne aj s mláďatami, ktoré sú ešte príliš malé. Ak nie sú zranené a podchladené, dá sa hniezdo alebo náhradná hniezdna podložka vrátiť nazad. Nemusí to byť presne na tom istom mieste, no je nevyhnutné sledovať, či sa rodičia k mláďatám vrátia. Najlepšie je takýto postup konzultovať s pracovníkmi záchrannej stanice a prípadné riešenie a postup záchranných prác nechať na nich.

Myšiarky ušaté a nůzdové riešenie v podobe košíka na potraviny, ktorý slúži ako dočasné hniezdo.

Sokol myšiar, mláďa vo veku, kedy malo byť ešte niekoľko dní v hniezde. Má viac páperia na chrbte a na hlave (vľavo). Na porovnanie mláďatá vo veku, kedy už vyleteli z hniezda, hoci sú ešte neobratné. Majú ešte zvyšky páperia na hlave a na chrbte (vpravo).

DRAVÉ VTÁKY

Pre dravce platí podobný postup ako pre sovy, hoci neopúšťajú hniezdo tak skoro ako napríklad myšiarky ušaté. Mláďatá po opustení hniezda často nelietajú dobre a niekedy skončia na zemi. Netreba ich dávať do náhradného hniezda, stačí ak budú na bezpečnom mieste a nezostanú na zemi v dosahu ľudí a predátorov. Aj tu treba posúdiť vek a rozhodnúť, kedy je potrebné daný prípad riešiť a kedy je už mláďa dostatočne samostatné.

LABUTE, KAČICE, BAŽANTY

Inou skupinou sú tzv. nekřmivé mláďatá, t.j. také, ktoré krátko po vyliahnutí nasledujú matku alebo rodičov. Typickým príkladom sú kačice, labute alebo aj kurovité vtáky ako bažanty. Ak sa u nich stane, že mláďa sa oddelí od rodiny, je ťažké ho k nej vrátiť. Pri krotkých

Kačica divá, malé mláďatá celé v páperí, neschopné prežiť bez matky.

Kačica divá, väčšie mláďa, viac ako polovica tela operená krycím perím. V takomto veku už prežije aj bez matky.

vtákov ako sú labute v mestách sa to ešte dá spraviť. Ostatné sa boja a matka ostatné mláďatá rýchlo odvedie preč. Vo veku, kedy je mláďa celé v páperí alebo má na menej ako na polovici tela už normálne krycie perie, bez matky zvyčajne neprežije. Väčšie mláďatá, z veľkej časti už normálne operené, sú schopné prežiť aj samé. Pokusy o vrátenie mláďat do rodiny sú často neúspešné, v takýchto prípadoch je lepšie kontaktovať záchrannú stanicu.

Zvláštnym prípadom sú kačice hniezdiace na nevhodných miestach, napríklad na strechách vysokých budov v mestách. Problém je, že nemajú odtiaľ ako odvieť mláďatá. Ideálne by bolo, keby sa kačičky vyliahli a podarilo sa odchytiť s nimi aj matku. To sa ale nie vždy podarí a hrozí, že mláďatá spadnú alebo ich matka opustí. Pokusy o odchyt matky na hniezde tesne pred liahnutím mláďat a vysedenie znášky v zajatí zlyhávajú. Samička na hniezde nechce sedieť, o vlastné mláďatá, ktoré sa doliahnu v liahni sa nezaujíma. Zostáva tak náročné riešenie, kedy sa mláďatá dochovávajú v zajatí. Sú to naozaj ťažké situácie a riešenie nie je jednoznačné. Určite takéto prípady treba riešiť so záchrannými stanicami. Odporúčame včas zabrániť samičke kačice, aby na streche budovy zahniezdila a bola tak nútená si vybrať vhodnejšie miesto.

Kačica divá v hniezde na streche výškovej budovy pri rieke Dunaj.

Kačica divá, liahnutie kačičiek v liahni a ich umelý odchov.

Dážďovník obyčajný, malé mláďa vypadnuté z hniezda.

DÁŽĎOVNÍK

Dážďovníky obyčajné sú vždy zvláštny prípad. Pre ne platí, že akékoľvek mláďa alebo aj dospelého dážďovníka, ktorého nájdeme na zemi, je potrebné riešiť so záchrannou stanicou. Dážďovníka nevyhadzujeme do vzduchu, to je prekonaný a nevhodný postup. Ak nie je schopný letu, po páde si ešte viac ublíži. Len vzácné sa stáva, že letuschopný dážďovník po nejakej kolízii skončí na zemi a nevie odletieť. Ak máme istotu, že je v poriadku, zoberieme ho v krabici na vhodné a prehľadné miesto. Najlepšie s nízkou trávou alebo úplne voľnou plochou, aby ho v prípade, ak nepoletí bolo možné nájsť. Krabicu dáme trochu vyššie aspoň 1,5 m, cez jej okraj prevesíme kus látky a počkáme, kým dážďovník po látke vylezie a odletí. Ak sa to nepodarí, treba ho vziať a bez konzultácie sa nepokúšať o jeho záchranu. Dážďovníky sú náročné na starostlivosť a bez skúseností je riziko zlyhania veľké.

Dážďovník obyčajný, mláďa v zlom zdravotnom stave.

Odchyt hendikepovaných zvierat

Takmer vždy je dobré sa pokúsiť o odchyt zraneného zvieratá, okrem situácie, ak nemá kam ujsť alebo mu to jeho stav nedovoľuje. V praxi sa často stáva, že záchranári zranené zviera už nenájdu, ak nálezcovia odídu a pacient zostane na mieste. Ak je to možné, je lepšie počkať, kým príde odborná pomoc. To sa však často nedá spraviť a preto je svojpomocný odchyt často najlepším riešením.

Podstatné je, aby odchyt bol šetrný, hlavne sa potrebujeme vyhnúť zhoršeniu stavu pacienta. To sa môže ľahko stať pri prudkej manipulácii, kedy sa zviera bráni alebo sa snaží ujsť. Pomôcť si môžeme nejakou látkou, bundou a podobne, ktorou pacienta rýchlo prikryjeme. Potom ho opatrne, no pevne vyberieme a v prípade vtákov sa snažíme chytiť ho aj cez krídla tak, aby s nimi nemohol hýbať. Pri dravcoch a sovách treba myslieť na zranenie zobákom a hlavne pazúrmí, často sa bránia, a to viac nohami ako zobákom. Pomôžu rukavice alebo pevnejšia látka.

Aj iné druhy nás môžu zraniť, najčastejšie zobákom, preto treba postupovať opatrne. Niektoré sú vyslovene nebezpečné a útočia na oči. Platí to pre všetky volavkovité vtáky: volavky, beluše, bučiaky, chavkoše, bučiačky a iné zriedkavé druhy. Pre istotu ku každému „dlhému zobáku“ pristupujme ako k nebezpečnému, hoci napríklad bociany útočné nebývajú. Najlepšie je chrániť si zrak, napríklad aj slnečnými okuliarmi. Na vlastné reflexy sa nespoliehajte, proti tým vtáčím sme my, ľudia, veľmi pomalí.

Okrem priameho nebezpečenstva pri odchYTE myslíme aj na svoju vlastnú bezpečnosť, čo sa okolia týka. Na ceste si oblečme reflexnú vestu. Na diaľnici alebo rýchlostnej ceste neodporúčame robiť odchyt svojpomocne, je to skutočne nebezpečné. V takých prípadoch a hlavne pri väčších zvieratách je potrebné volať políciu, situácia je nebezpečná aj pre ostatných vodičov. Pri odchYTE pri vode myslíme na to, že studená voda netrénovaného človeka ochromí za pár minút. Aj v iných prípadoch uprednostnime svoju vlastnú bezpečnosť a hľadajme pomoc.

Volavka popolavá, môže byť nebezpečná vďaka jej zobáku.

Asistencia cestárov pri odchYTE haje červenej na diaľnici. Hoci haja bola mimo cestnej komunikácie, na diaľnici a rýchlostnej ceste je takýto zásah vždy nebezpečný.

Preprava

Na prepravu odchytených zvierat je najvhodnejšia kartónová krabica, až na výnimky je to najlepší spôsob. Na malé druhy vtákov stačí krabica od topánok, aj menšia, na ostatné primerane väčšia a pevnejšia. Správime do nej niekoľko otvorov na dýchanie, postačia aj pomerne malé, no nie také, aby pacient cez ne ušiel. Ak máme možnosť, do krabice dáme papierové utierky, servítky alebo toaletný papier, prípadne kus látky. V núdzi to môže byť aj seno, suché listy, neprašné hobliny alebo niečo

podobné. Nepoužívame čerstvú trávku ani zelené listie, to už radšej do krabice nedáme nič. Pre istotu ju zaviažeme, a to aj v prípade, že pacient sa nejaví aktívny. Ak zviera čaká na prevoz, tak krabicu dáme do tieňa, mimo prievan a na pokojné miesto. Nenechávame ju v zaparkovanom aute, zvlášť v teplom počasí. Tiež nie je dobré ju nechať bez dozoru, mačky a psy vedia byť zvedavé, rizikom môžu byť aj malé deti.

Použiť na prevoz sa dá aj prepravka na mačky alebo psy. Nie je celkom vhodná, niektoré vtáky sa tam zraňujú alebo si ničia perie v otvoroch a štrbinách prepravky. Niektoré sú však pokojné a ako núdzové riešenie sa to dá využiť. Úplne nevhodné na prepravu sú klieťky. Veľké druhy vtákov, ako labuť alebo bocian môžeme prepraviť aj zviazané v nejakej veľkej látke. Núdzovo postačí napríklad aj vreco. Pozor však na to, aby sme zviazanie nespravili príliš natesno. Záchranne stanice používajú na prepravu okrem kartónových krabíc aj plastové zatváracie prepravky. Sú v rôznych veľkostiach, vo veku majú spravené vhodné otvory, sú odolné a ľahko sa čistia.

Krabice určené na prepravu zvierat.

Obyčajná krabica od topánok s otvormi na dýchanie poslúži veľmi dobre.

Prvá pomoc

Vo väčšine prípadov zranených alebo inak hendikepovaných zvierat sa môžeme riadiť podobnými princípmi ako pri úrazoch ľudí. Aj tu platí „pravidlo 5T“ - ticho, teplo, tma, tekutiny, transport. Tmu sme vymenili za tlíšenie bolesti, ktoré nahrádza základné ošetrovanie a fixáciu. Tekutiny pri záchrane len v prípadoch dehydratácie. Po odchyte, kým sa pacient dostane do odbornej starostlivosti, zabezpečíme, aby bol v primeranom teple, v klude na pokojnom mieste, najlepšie v tme alebo v prítmí, nie na priamom slnku, nie v zatvorenom stojacom aute v teplom počasi.

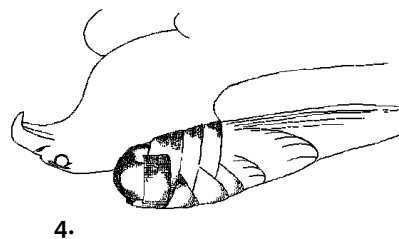
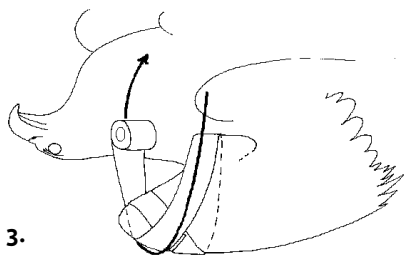
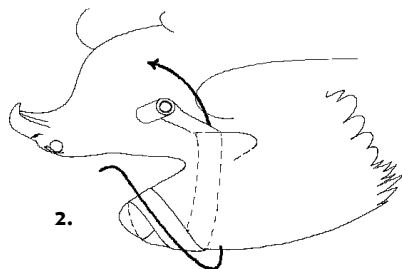
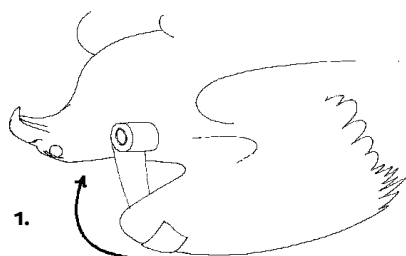

Plamienka driemavá so zlomeným krídlom.

ZLOMENINY

Častým zranením u vtákov sú zlomeniny krídiel. Ak vták nelieta, drží krídlo v neprirodzenej pozícii alebo je vidno krvavé zranenie, s veľkou pravdepodobnosťou má zlomenú niektorú z kostí krídla alebo celkovú nejakú zlomeninu. Pre istotu, k akémukoľvek zraneniu krídla pristupujeme ako k zlomenine. Niektoré zlomeniny nie sú nápadné a rozpoznať ich len odborník alebo zverolekár na RTG snímke. Každá neprirodzená poloha krídla je podozrivá, jedno krídlo nižšie ako druhé, či už jeho koniec, alebo časť s laktovým kĺbom (pri pohľade spredu).

Šetrný odchyt a manipulácia sú dôležité, snažíme sa zranenie nezhoršiť. Ideálne je, ak máme možnosť zranené krídlo zafixovať. Takmer nevyhnutné je to u vtákov, ktoré sú nepokojné a zranenie by si zhoršili. Fixácia má často zmysel, pretože z jednoduchej fraktúry s dobrou prognózou na vyliečenie sa počas prepravy môže ľahko stať otvorená zlomenina s poškodenými tkanivami, šľachami a nervami, v neriešiteľnom stave. Na fixovanie sa dá použiť obväz z autolekárnicky, v čase núdze aj hocičo iné, napríklad šnúrka z topánok. Obväz, či už klasický alebo elastický samolepiaci, by mal byť v primeranej šírke, na malé druhy len asi 1 cm široký. Ak je zlomenina v ručnej časti krídla (na jeho konci od tela), tak obviažeme len samotné krídlo. Ak je v ramennej časti krídla (bližšie k telu), tak krídlo fixujeme aj o telo. Pacient môže byť v pozícii na nohách alebo na chrbte. Postup nie je zložitý. Priložíme obväz zo spodnej alebo hornej strany krídla tak, aby voľný koniec obväzu smeroval von od tela. Necháme kúsok obväzu trčať, ten pri ďalšej obrátke použijeme ako záložku a zafixujeme tým obväz proti zošmyknutiu. Alebo alternatívny spôsob začiatku obväzovania je, že dvomi obrátkami zviažeme 3 až 4 ručné letky. Tým nám vznikne úvod viazania, takže obväz máme napevno zafixovaný a nešmyka sa. Potom pokračujeme prvou obrátkou. Správime ju cez krídlo tak, že zviažeme ručnú a laktovú časť. Kúsok obväzu, ktorý sme nechali odstávať preložíme cez prvú obrátku a zaviažeme znova. Pri ďalšej obrátke ideme zospodu krídla, ale vraciame sa až poza ramenný kĺb. Znovu zospodu krídla a ideme popred ramenný kĺb. Toto opakujeme tak, že obväz sa na seba ukladá ako keby v podobe osmičky. Ak potrebujeme krídlo fixovať aj o telo, tak poslednú jednu alebo dve obrátky vedieme cez telo. Pri menších druhoch stačí jedna obrátka, ktorú vedieme cez telo pod krídlami, takže cez hrud' a časť brucha. Pri väčších druhoch môžeme spraviť dve obrátky cez telo, jednu nad krídlami a druhú pod krídlami. Rovnako sa dá postupovať núdzovo so šnúrou. Ak robíme dlhodobejšiu fixáciu krídla, je lepšie použiť elastický samolepiaci obväz, ktorý vtáky nevedia tak poškodiť ako klasický obväz. Pred jeho použitím odmeráme potrebnú dĺžku a znova ju navinieme nazad, ľahšie sa bude s obväzom pracovať.

Scott Ford, 2014, <https://lafeber.com>

Malé druhy stačí aj jemne zabaliť do látky alebo papierových vreckoviek tak, aby sa obmedzil ich pohyb a tak ich vložiť do krabice. Avšak citlivo, aby to nebolo až príliš natesno. Vždy záleží aj od prípadu a schopností nálezcu, či má zmysel snažiť sa o fixáciu.

Rehabilitácia je rovnako dôležitá ako samotné napravenie zlomeniny a ich fixácia. Využí-
vame pritom tzv. „Jamriškov protokol“. Presný postup je od veterinára MVDr. et RNDr. Jána
Jamrišku, PhD. zo záchrannej stanice Návrat do divočiny v Borinke. Najlepšie je, ak sú na to
dva ľudia. Podľa stavu a komplikovanosti fraktúry krídlo odviažeme o 7 - 10 dní. Pomocník
drží pacienta, druhá osoba cvičí s krídlom. Prstami chytíme klby v krídle nad a pod zlomeni-

Zlomené kosti krídla.

To isté krídlo po operácii a spevnení kostí.

Tzv. externá fixácia zlomenej ramennej kosti krídla u sokola lastovičiara.

Fixácia zlomenej kosti na nohe mladej straky obyčajnej pomocou termoplastickej mriežky.

nou, aby miesto s faktúrou bolo čo najviac stabilizované. Potom krídlo opatrne natiahneme tak, aby sa tieto kĺby celkom pohli. Ideálne je, ak sa nám podarí krídlo celkom vystrieť, ale nie za každú cenu. Toto stačí urobiť raz. Potom krídlo znova zafixujeme. Postup opakujeme každé dva až tri dni, až kým sa po asi po mesiaci nedá fixácia celkom dole. Výsledky sú výborné, výrazne sa tak zníži počet problematických rehabilitácií a pohyblivosť krídla je oveľa lepšia ako po súvislej 4 týždňovej fixácii.

NÁRAZ DO SKLA

V niektorých presklených plochách sa zrkadlí okolie a vtáky sa snažia tadiaľ preletieť. Alebo sú presklené plochy tak usporiadané, že je cez ne vidno na druhú stranu a vtáky pri snahe preletieť narazia. Len zriedka si zlomia napríklad krídlo, časté sú však rôzne vnútorné zranenia. Mnoho vtákov náraz do skla neprežije, sú na mieste mŕtve alebo uhynú za krátky čas. Ďalšie sú neschopné letu, otrasené, sedia na zemi, niekedy je vidno krv zo zobáka. Ak nevidíme iné zranenie, tak prvá pomoc je jednoduchá – pacienta treba dať do vhodnej krabice, do tepla, na pokojné miesto, najlepšie v prítmí. Nesnažíme sa mu dávať potravu ani tekutiny.

Ak náraz nebol silný, do 30 minút sa vták preberie a je schopný odletieť. V krabici je nepokojný, snaží sa dostať von. Ideálne je, ak vieme vyskúšať, ako vie lietať. Stáva sa, že po vypustení ešte nie je celkom v poriadku, odletí len kúsok, zaspáva alebo je dezorientovaný a môže sa stať korisťou predátorov alebo si inak ublížiť. Na vhodnom mieste sa dá skúsiť, ako lieta, skôr než ho vypustíme. Napríklad svetlá chodba, kde nie je nábytok, za ktorý by spadol a okná majú záclony alebo sa dajú inak zakryť. Ak tu lieta dobre, vie manévrovať a je aktívny, môžeme ho vypustiť. Ak takúto možnosť na

Králik zlatohlavý uhynutý po náraze do skla.

Sokol myšiar uhynul po náraze do presklenej autobusovej zastávky.

Labuť veľká s úrazom chrbtice v závesnej kolíske.

kontrolu lietania nemáme, aspoň ho zoberieme na otvorené priestranstvo bez prekážok a vysokej trávy. V prípade, že nepoletí dobre, budeme ho vedieť nájsť a odchytiť.

Ak sa vták po náraze nepreberie do 30 minút, resp. je pri vedomí, ale nie je schopný odletieť, zostane apatický, niekedy našuchorený, tak je predpoklad na vážnejšie vnútorné zranenie. Ak ide o „otras mozgu“, resp. neurologické problémy, tak je vhodné to riešiť s veterinárom alebo záchrannou stanicou. Niektorí veterinári nasadia steroidy, ktoré znižia opuch a zlepšia stav. No majú aj vedľajšie účinky. Iná možnosť je použiť lieky na odvodnenie, ktoré sekundárne tiež zmenšia opuch, bez vážnejších vedľajších účinkov. Ak má nastať zlepšenie, tak je to o niekoľko hodín. Ak sa tak nestane, bude potrebná dlhšia rehabilitácia, žiaľ aj s pomerne veľkým rizikom, že to pacient neprežije. V prípade, že po náraze je poškodenie centrálného nervového systému, hoci len dočasné, môžu byť vtáky dezorientované a neschopné udržať rovnováhu a stáť na nohách. V ťažších prípadoch sa osvedčilo, keď ich umiestnime do závesnej „kolisky“. Je to zavesená textília, v ktorej pacient leží a nohy má cez otvory v nej spustené dole. Vďaka tomu sa ľahšie udržuje v čistote a vyhneme sa aj poškodzovaniu pri rôznych opakovaných mechanických pohyboch, ktoré takíto pacienti často robia. Do kolisky alebo do jej dosahu sa dá dať aj miska s vodou a potravou. Nepokojné vtáky tam možno uzavrieť tak, že sa stený textílie dočasne spoja.

LEPIDLO

Lepidlové pasce sa používajú na rôzne účely. Typické sú rôzne „mucholapky“, lapače molí a pod. Potom sú to lepidlá určené na odchyt hlodavcov a lepidlá používané ako ochrana stromov pred hmyzom. Vo všetkých prípadoch ide o drastickú metódu, na ktorú často doplatia aj vtáky a najlepšie je takéto prípravky vôbec nepoužívať.

Vtáky v lepidlovej pasci najskôr treba vybrať, čo nie je jednoduchý úkon. Je to

jemná a opatrná práca, aby sa nevytrhli alebo sa inak nepoškodili perá. Aj tak sa nedá vyhnúť strate telového (menšieho) operenia. Vhodné je lepiaci účinok zrušiť, na to je dobrý preosiaty jemný popol alebo doma dostupný potravinársky škrob.

Pri väčšom rozsahu zalepenia sa lepidlo dá odstraňovať s použitím jedlého oleja. V druhom kroku však vtáky treba vykúpať tak, aby sa odstránila masť. Dá sa použiť aj trochu saponátu v primerane teplej vode, no treba potom dávať pozor

na oči a zobák. Kúpanie je potrebné zvyčajne viackrát zopakovať. Aj tak perie nezostane v takej kvalite ako predtým. Znova sa dá využiť škrob alebo popol a zrušiť s ním posledné zvyšky masť na perí. Vhodné je, ak potom majú vtáky možnosť sa samé kúpať.

Na odstraňovanie lepidla nepoužívame organické rozpúšťadlá (riedidlá, technický benzín). Sú pre vtáky toxické, ak sa dostanú na kožu, do očí, alebo do zobáka. Aj kontakt malého množstva s kožou môže byť fatálny. Organické rozpúšťadlo sa dá použiť len u väčších druhov, na odstránenie odolného lepidla z veľkých pier krídel a chvosta. Avšak len veľmi opatrne a precízne.

Červienka uviaznutá v lepidlovej pasci.

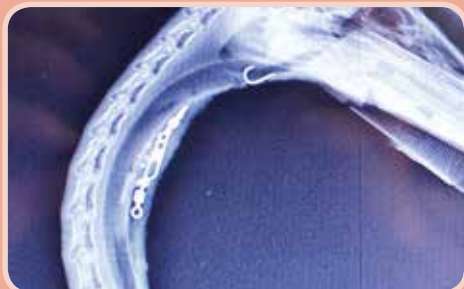
RYBÁRSKY VLASEC (TZV. SILON) A HÁČIKY

Zvyšky rybárskych vlasčov, často aj s háčikmi, sa dajú nájsť pri mnohých vodách. Je to nezodpovednosť rybárov, pretože len v malom počte prípadov sú nedosiahnuteľné. Často sú uviaznuté na stromoch alebo vo vegetácii nad vodou. Iným problémom sú háčiky aj s návnadou, ktorú vtáky zjedia. Rozlišujeme teda vtáky zamotané do rybárskeho vlasca alebo chytené na háčik. Niekedy je to aj kombinácia oboch spôsobov, kedy po zamotaní sa do vlasca sa ešte zapichne niekam aj háčik.

Vo väčšine prípadov je potrebné vtáky zobrať na veterinárne ošetrenie. Háčik s protihrotom nie je jednoduché vybrať, rany treba ošetriť, často zašiť. Háčiky prehltnuté a uviaznuté hlboko sa vyberajú ťažko, najlepšie v anestézii. Aj časti tela omotané vlascom bývajú často porezané, niekedy aj veľmi vážne až s následkom amputácie alebo trvalého poškodenia. Prvá pomoc spočíva hlavne vo vyslobodení uviaznutého a zamotaného vtáka. Len málo prípadov je menej vážnych, kedy netreba pomoc veterinárneho lekára. Upozorňujeme tiež na možnosť vzniku tzv. tlakovej nekrózy (viac v nasledujúcej časti o uviaznutí).

Labuť veľká zamotaná v rybárskej šnúre aj s plavákom, trojháčikmi a rybou použitou ako nástraha pri love.

Röntgenová snímka labute veľkej s rybárskym háčikom uviaznutým v krku.

Bocian biely bez nohy následkom uviaznutia.

UVIAZNUTIE

Pri rôznych druhoch uviaznutia sa môže rozvinúť tzv. tlaková nekróza, prípadne aj poškodenie organizmu toxínmi. Tie vznikajú v poškodenom tkanive a krvou sa po obnove krvného obehu dostanú do tela. Najčastejšie ide o zamotanie sa do rôznych šnúr, pletiva, do oploteňnia, ochranných sietí v záhradách a podobne. U vtákov bývajú aj prípady, kedy sa mláďatá zamotajú do šnúr, ktoré rodičia priniesli pri stavbe hniezda. Po uvoľnení takéhoto uviaznutia sa môže na poškodenom mieste rozvinúť bakteriálna infekcia, ktorá vedie k celkovej sepe (septikémia) až k úhynu. Preto aj zdanlivo jednoduché prípady je dobré sledovať a riešiť pod dohľadom veterinára antibiotickou liečbou.

ZÁSTRELY

Napriek tomu, že všetky u nás voľne žijúce vtáky sú chránené a len malá časť sa môže loviť, neustále dochádza k zastreľom. Je to nelegálna činnosť, žiaľ, stále široko rozšírená. Ide hlavne o prípady z brokových zbraní, kde sú zastrelené alebo postrelené rôzne druhy vtákov, ktoré nie sú zver v zmysle poľovníckej legislatívy. Druhou skupinou sú vzduchové zbrane, tzv. „vzduchovky“, kde k takým zastreľom dochádza hlavne v intravilánoch. U postrelených vtákov len málokedy možno spoľahlivo určiť príčinu ich zranenia pri vizuálnej kontrole. Až röntgenová snímka pri vyšetrení u veterinára odhalí príčinu. Často ide o zlomeniny krídel a nôh alebo sú uviaznuté projektily v tele. Vtedy zvyčajne ani nie je možné vizuálne nájsť ranu a nedochádza ku krvácaniu. Liečenie spočíva v odstránení projektilov u ve-

Labuť veľká s trvalo poškodeným zrakom po streľbe zo vzduchovej zbrane (niektoré projektily zostali v oblasti krku).

Röntgenová snímka jastraba veľkého s uviaznutým brokom pri krkavčej kosti.

Jež západný s mušími larvami v ranách na hlave a s veľkým množstvom mušich vajíčok v ušiach.

terinárneho lekára, ak je to možné a nespôsobí to ešte väčšie ohrozenie pacienta. Následne sa riešia sekundárne zranenia spôsobené postrelením. Prognóza býva horšia u pacientov s dlhším časom od postrelenia alebo s uviaznutými projektilmi, kde nezriedka dochádza k sekundárnej otrave olovom. Pri príznakoch otravy sa preto odporúča spraviť aj vyšetrenie krvi na hodnoty olova a prípadne zahájiť liečbu.

MUŠIE LARVY

Mnoho zranení je sprevádzaných napadnutím mušími larvami alebo vajíčkami (tzv. myiáza). Vajíčka je potrebné bezo zvyšku odstrániť. S larvami je to ťažšie, začíname ich ručným odstraňovaním. Pokiaľ rana nezasahuje do brušnej dutiny alebo hrudníka, môžeme ich vyplachovať vlažnou vodou alebo roztokom Betadine, ktorý larvy aj usmrtí. Pozornosť treba venovať rôznym dutinám a záhybom, kde larvy môžu byť ukryté aj vo veľkom počte. U veterinára môžeme aplikovať Ivermectin, ktorý usmrtí aj nedostupné larvy. Avšak, nemôže ich byť veľa kvôli sekundárnym problémom s ich rozkladom. Pri väčšom napadnutí mušími larvami alebo pri ich dlhšom pôsobení je vždy potrebné prípad riešiť s veterinárnym lekárom. Rany sú infikované, potrebné je nasadiť aj antibiotickú liečbu, zvyčajne širokospektrálne antibiotikum amoxicilin klavulanát.

DEHYDRATÁCIA

Ak nevieme, kedy zviera k úrazu alebo hendikepu prišlo, pristupujeme k nemu ako k dehydratanému. To je však zároveň problém, pretože dostať tekutiny do niektorých pacientov nie je jednoduché ani bezpečné. Pri manipulácii alebo v zajatí nechcú piť a každé „násilné“ podávanie tekutín hrozí ich zatečením do dýchacích ciest s následkom poškodenia až úhynu. Znova platí, že najskôr sa snažíme zabezpečiť odbornú pomoc a prevoz k veterinárovi alebo do záchrannej stanice. Ak sa to podarí rádo vo hodinách, nie je potrebné riešiť tekutiny ani potravu (ak nejde o malé mláďatá). V prípadoch, kedy to trvá dlhšie, napríklad od večera do ďalšieho dňa, už musíme tekutiny riešiť, zvlášť v teplom období alebo pri podozrení na de-

Orliak morský, aplikácia tekutín a liekov pomocou sondy do žalúdka.

hydratáciu. Potrava je až na druhom mieste a v prípade zranených zvierat sa ani neodporúča im ju podávať skôr, ako sa dostanú na veterinárne vyšetrenie. Môžu mať vnútorné zranenia, pri ktorých potrava v tráviacom trakte spôsobí problémy. Tiež to komplikuje vyšetrenie v prípadnej anestézii. V tekutinách možno podať aj výživu a vyhnúť sa tak v prvej fáze podávaniu potravy. Výnimkou sú mláďatá, tie treba kŕmiť podľa druhu, a to aj v častých intervaloch.

Podávanie tekutín je najefektívnejšie v uvedenom poradí: do kostnej drene, infúzne, podkožne (injekčne), sondou do žalúdka, do ústnej dutiny. Prvé metódy sú pre lekárov a odborníkov, injekčnú aplikáciu pod kožu zvládnu aj poučení laici. Núdzovo môžeme tekutiny u vtákov podávať tak, že malé kvapky kvapkáme na kútiky zobáka. Okrem striekačky alebo kvapkadla sa dá použiť aj prst, ktorý sa do tekutiny namočí. Keď vták dané malé množstvo vypije, akoby zamlaskal. Potom môžeme pokračovať, no u malých druhov stačí len niekoľko kvapiek. Je to však pomerne nebezpečný postup, vtáky v strese neprehltajú dobre, tekutina im môže zatekať do dýchacích ciest. Postupovať treba opatrne a radšej menej ako viac. U iných zvierat postupujeme podľa druhu a ich stavu, často stačí len tekutinou potrieť ústa a počkať, kým s zvierom obľizne. Je to oveľa bezpečnejšie, ako podávať tekutinu priamo do ústnej dutiny.

Roztoky, ktoré sa používajú na zavodenie a základnú výživu sú rôzne. V lekárni možno kúpiť 5% roztok glukózy, ktorý v takomto riedení aj aplikujeme, avšak je zvyčajne na lekárskej predpis. Pre zvieratá je určený energeticko-iontový nápoj na rehydratáciu - Glucolyte. Je v práškovej podobe a pre vtáky sa používa riedenie v pomere 9:1. Použiť sa dá aj potravinárska glukóza (hroznový cukor), z ktorej sa roztok pripraví. Núdzovo stačí aj voda osladená medom alebo cukrom. Ideálne sú rôzne veterinárne prípravky, ako napr. Ringer laktát a Duphalyte zmiešané v pomere 4:1. Všetky tekutiny podávané injekčne musia byť naberané sterilne, ak je potrebné riediť vodou, tak preverenou a s použitím sterilných nádob. Všetky tekutiny, aj tie podávané sondou alebo do ústnej dutiny, musia byť zohriate na teplotu tela, t.j. 39-40 °C. Bežná dávka pre jednorazové podanie u vtákov je 5% hmotnosti ich tela. Pri podkožnej aplikácii postup opakujeme po 12 hodinách, a to po dobu 24 – 48 hodín.

Základná starostlivosť

Mnoho prípadov hendikepovaných živočíchov vyžaduje veterinárne vyšetrenie, ošetrovanie alebo operáciu. Bez dobrej veterinárnej starostlivosti sa záchrana zvierat dá robiť len v obmedzenej miere.

Časť výbavy v záchrannej stanici.

UMIESTNENIE

Vhodné umiestnenie hendikepovaných zvierat má zabezpečiť ich potrebný komfort, ošetrovateľom umožniť dobrý prístup a zároveň možnosť vhodne udržiavať čistotu. Dočasne, kým sa pacienti dostanú do odbornej starostlivosti, môžu zostať aj v prepravných krabiciach. Klieťky sú zvyčajne nevhodné, vtáky z prírody sa v nich plašia a narážajú do mreží alebo pletiva, zraňujú sa alebo si poškodzujú perie. Ak nemáme inú možnosť, tak použijeme aspoň klieťku, ktorá má plné steny a len spredu je mreža. Pre menšie druhy sú lepšie textilné skladačie prepravky určené pre mačky a psy. Steny majú z odolnej textilie a sieťoviny, vtáky tam nemajú možnosť sa zraniť alebo si poškodiť perie.

Druhá možnosť sú rôzne plastové nádoby s pevnými stenami, zhora zakryté sieťovinou. Na tento účel sa dajú použiť prepravné bedne, úložné boxy a v praxi najviac využívame nádoby na maltu, maltovníky, tzv. „kalfasy“. Sú lacné, odolné, dobre sa čistia, existujú vo viacerých veľkostiach a keď sa nepoužívajú, dajú sa naskladať do seba. Výhodou je, že vtáky nevidia okolie a sú pokojnejšie. Ak sa poplašia a vyskočia smerom hore, narazia do siete, ktorou je kalfas zakrytý. Pre malé druhy je to jemná sieť, ako sa používa v rybárskych čereňoch na chytanie rýb. Pre ďalšie druhy sú to pevnejšie siete, napríklad dobré sú plastové siete určené

Veterinárna starostlivosť je nevyhnutná.

Beluša malá v plastovej nádobe zakrytej sieťou.

Chriaštel' vodný v textilnej kletke.

Nádoby s rôznou veľkosťou a spôsobom zakrytia používané na držanie hendikepovaných vtákov a zvierat.

ako ochrana trávniku pred krtkami. Pre ostatné živočíchy, ako malé šelmy alebo ježkovia, sú to zase rôzne kovové pletivá s primeranou veľkosťou oka.

Do kletky alebo nádoby dávame savý materiál kvôli trusu a nečistotám. Základ je papier, napríklad novinový a na to kuchynské utierky, núdzovo aj toaletný papier. Samotné noviny alebo iné papierové materiály, zvlášť z lesklého papiera, nie sú dostatočné. Pri malých mláďatách môžeme využiť aj útržky toaletného papiera, ktoré ľahko meníme za nové, keď sú znečistené. V ostatných prípadoch používame odprášené hobliny, savú podstielku určenú pre mačky, jemnejšiu drevnú štiepku, na krátko rezanú slamu alebo seno.

TEPLO

Veľa hendikepovaných živočíchov nájdeme podchladených, či už sú to malé mláďatá alebo zvieratá s obmedzenými možnosťami pohybu. Nedostatočne operené mláďatá sa ľahko podchladia aj v teplom počasi. Zohriať a udržiavať v teple je preto základ, bez toho ani nemá zmysel podávať tekutiny a potravu. Zdroj tepla zvolíme podľa druhu pacienta. Vtáky majú vyššiu telesnú teplotu ako ľudia. Malé mláďatá potrebujú teplotu 32 – 35 °C. Núdzovo ich môžeme

Ukážka zakrytia plastovej nádoby rámom s kovovým pletivom.

Dážďovník obyčajný, mláďatá v nádobe s kuchynskými utierkami, ľahko sa udržujú v čistote.

zohriať aj v rukách, nesmú byť na dotyk studené. Pomôže aj fľaša s horúcou vodou zabalená v látke. Ak mláďatá prevážame, môžeme zobrať so sebou horúcu vodu v termoske a po čase ju vymeniť. Ako bodový zdroj tepla poslúži v domácich podmienkach obyčajná žiarovka. 40 W dáva dostatočné teplo, t.j. 30 - 35 °C zo vzdialenosti 15 - 20 cm. Lepšie sú infračervené žiarovky, možno ich kúpiť aj v chovateľských obchodoch. Dôležité je, aby takýto bodový zdroj tepla mohli mláďatá opustiť a posunúť sa ďalej, ak im je príliš teplo. Preto treba zabezpečiť, aby na to mali priestor, ktorý je súčasne vetraný. Podobný princíp platí pri výhrevných podložkách. Tie sú už špeciálnou výbavou a bežne v domácnosti nebývajú. Pre niektoré mláďatá sú veľmi vhodné, napr. kuriatka alebo malé kačičky, labute a húsatá, ktoré sú veľmi citlivé na podchladenie zospodu.

POTRAVA A KRMENIE

Základom starostlivosti o hendikepované živočíchy je vhodná potrava a krmenie. Nie vždy je možné podávať prirodzenú potravu, často je potrebné používať jej rôzne náhrady a postupy, ako zvieratá nakŕmiť.

Mláďatá kačice divej pod zdrojom tepla, vzhľad vidno aj teplomer.

Mláďatá kačice divej pod infračervenou lampou.

Mláďatá

Väčšina mláďat vtákov, ktoré sa dostanú do starostlivosti sú spevavce. Tie rodičia krmia hmyzom, podľa druhov v rôznom pomere aj inou potravou, no hmyz je základ ich potravy. Univerzálnym krmivom sú preto cvrčky. Dajú sa kúpiť v rôznom veku a veľkosti, nedospelé nemajú krídla. Pri kŕmení nemôžu byť živé a odstránime im hlavu a nohy (aspoň tie veľké). Ak to nevieme zabezpečiť inak, dajú sa zamraziť. Potom ešte z takých zamrznutých ľahko odstránime nohy a tykadlá, stačí ich rukou „pováľať“ a odlámu sa z nich. Necháme ich rozmraziť, z takýchto netreba už odstraňovať hlavu. Nevýhodou je, že je to prácne a pomerne finančne nákladné kŕmenie.

Často používané sú múčne červy, čo sú larvy chrobáka múčiar obyčajný. Nie sú však celkom vhodnou potravou, hoci núdzovo na krátky čas sa použiť dajú. Tiež im treba pred kŕmením odstrániť hlavu. V lete možno použiť aj „lúčne“ koníky a kobyľky. Zase neživé a bez nôh a bez hlavy, majú silné hryzadlá, hlavne kobyľky. Navyiac je dobré spolu s hlavou odstrániť aj vak s obrannou tekutinou, taká tmavá časť v tráviacej sústave.

Pre zjednodušenie kŕmenia a pre veľmi malé jedince je vhodné používať zmes na odchov mláďat hmyzožravých druhov. Overených máme niekoľko produktov, najlepší je z Veľkej Británie z The Rehabber Store, Songbird Hand Rearing Formula. Z krmív dostupných u nás vyrábame mix. Vhodný je na to Orlux Insect Patee Premium od Versele-Laga, čo je kompletne krmivo, no nie špeciálne určené pre mláďatá. Alebo podobné Orlux Insect Patee (nie premium), ktoré má menší obsah hmyzu, no stále je dostatočné a dobre použiteľné. V období písania tohto textu výrobca produkt premenoval na NutriBird Insect Patee a zmenil mu obal. Na odchov mláďat ponúka NutriBird A21. Pre naše druhy hmyzožravých mláďat to však nie je úplná náhrada, preto spomínané krmivá od Versele-Laga miešame spolu. Predtým je treba Insect Patee preosiať na jemnejšom site, aby ho bolo možné použiť aj v striekačke. Môžeme ho aj pomlieť na rotačnom mlynčeku na kávu. Nie je to však nevyhnutné, preosiaty zvyšok vieme použiť pri inom kŕmení. Spolu s NutriBird A21 ho miešame v pomere 1:1. V ponuke sú aj iné zmesi na odchov mláďat, no často sú určené pre papagáje a preto sú pre naše druhy nevhodné.

Núdzovo, nakrátko môžeme použiť zmes strúhaného vareného vajčka, plnotučného tvarohu a jemne strúhaného kuracieho alebo morčacieho srdca (prípadne iného chudého, surového

Malé mláďa vo veku niekoľko dní, kedy je ťažké určiť druh, so striekačkou s tenkou hadičkou a zmesou na kŕmenie.

mäsa, okrem bravčového). Kvalitná mačacia kapsička tiež zachráni, no aj to je núdzové riešenie. Častými pacientami sú drozdy, tie sa našťastie krmia ľahko. Okrem uvedenej potravy (kúsky mäsa, vajíčka, tvarohu), im môžeme dať kvalitnejšie granule pre mačky alebo psy. Namočíme ich do vody asi na 15 minút a zlejeme. Dobré sa s nimi dá kŕmiť a netreba už dávať ani vodu. Malé mláďatá kŕmíme často, v intervale 20 – 30 minút, resp. ako často si pýta, od svitania do súmraku. Hodinová pauza v kŕmení je už príliš. Kŕmenie možno večer posunúť aj do neskorších hodín, v noci zvyčajne kŕmiť netreba. Používame na to rôzne pomôcky, postačí aj obyčajná striekačka, na ktorú dáme gumovú hadičku používanú na bicyklové ventily. Pri veľmi malých mláďatách je to však príliš veľké a treba použiť ešte tenšiu hadičku, napríklad takú, aká je v infúzyňch súpravách.

KAČIČKY

Iný postup musíme zvoliť pri príprave potravy pre malé kačičky. Tie sa už v rannom veku živia vo veľkej miere aj živočíšnou potravou a nie sú takí vegetariáni ako malé labute a húsatá, u ktorých je odchov jednoduchší. Pre kačičky preto potrebujeme potravu aj so živočíšnymi bielkovinami.

Suroviny:

- 2 balenia sušených dafnií, 1 balenie 250 ml
- 2 balenia sušených krivákov (Gammarus), 1 balenie 250 ml
- Biomin H, 2 vrecká (alebo iný prípravok na doplnenie vápnika)
- vitamínovo-minerálna zmes, napr. Vitaplastin Forte
- 5 vajíčok uvarených na tvrdo a na drobno nastrúhané
- 1 balenie plnotučného hrudkovitého tvarohu, 250 g
- kuracie alebo morčacie srdcia, strúhané, asi 200 g
- zmes na odchov mláďat Nutribird Az1 alebo NutriBird Insect Patee
- kukuričný alebo obilninový šrot, na zahustenie podľa potreby

Postup:

Uvaríme vajíčka na tvrdo a necháme ich vychladnúť, potom ich postrúhame na jemnom struháku. Rozmrvieme k nim tvaroh a prípadne postrúhame srdcia. Tie sa dobre strúhajú, keď sú zamrznuté. Pridáme sypké súčasti, dafnie, kriváky, Biomin H, Vitaplastin, Nutribird, zatiaľ bez šrotu. Vitaplastin dávujeme ako pre kurčatá, t.j. ako na 50 kurčiat v priemere 1 gram na deň. Zvyčajne dávame plnú kávovú lyžičku. Ostatné zmesi pre mláďatá dávame v primeranom množstve s ohľadom na hustotu, 2-3 polievkové lyžice. Dobré zamiešame a pridávame šrot tak, aby vznikla taká polosypká, polomäkká zmes. Tú naplníme napríklad do kelímok

Zamrazená zmes pre kačičky.

Mláďatá kačice divej.

od jogurtu (zatvoríme kúskom alobalu) alebo iných vhodných nádob a dáme skladovať do mrazáku. Pred kŕmením necháme rozmraziť a zarobíme s vodou v plytkej miske tak, aby nad zmesou bolo pár milimetrov vody. Príležitostne do toho môžeme pridať trocha na drobno nasekanej zelenej potravy, napr. hviezdicu prostrednú („kuračka“). Výhodou je, že sú v tom dafnie a kriváky, ktoré plávajú na povrchu a kačičky to láka ich jesť.

Dospelé vodné vtáky alebo odrastené mláďatá nekŕmime pečivom. Nemá pre ne výživovú hodnotu, hoci im chutí. Okrem tráviacich problémov môže mladým vtákom počas rastu spôsobiť deformácie, tzv. „anjelské krídla“. Je to nevratný stav a nemôžu lietať. To platí aj pre divožijúce vtáky, ako labute a kačice v mestách, na štrkoviskách a pri ľuďoch, kde sú naučené na kŕmenie. Vhodnou potravou je sterilizovaná alebo mrazená zelenina, hlavne hrášok a kukurica. Potom rôzne odrezky zo zeleniny, listová zelenina ako šalát, mnohým chutia ovsené vločky.

HOLUBY A HRDLÍČKY

Holubovité majú trochu inú stratégiu kŕmenia mláďat ako iné vtáky. Sú zrnožravé a rodičia v prvých dňoch mláďatám dávajú tzv. „holubie mlieko“. Je to natrávená potrava spolu s výlučkami z hrvoľa jeho epitelu. Až neskôr sa v potrave pre mláďatá zvyšuje podiel zrnín. Keďže domáce holuby sa vo veľkej miere chovajú, existuje pre ne na trhu aj veľa prípravkov a zmesí na odchov mláďat. Núdzovo môžeme použiť obyčajné ovsené vločky, najlepšie jemné. Tie zalejeme teplou vodou tak, aby vznikla pomerne riedka kaša. Treba počkať asi 15 minút, kým vločky zmäknú a kaša sa zahutí. Takáto potrava sa dá dať do upravenej striekačky, ktorej veľkosť vyberáme podľa veku mláďat. Najmenšie mláďatá nakŕmime striekačkou s objemom 2 ml. V každom prípade však treba odrezať hrot a otvor zväčšiť na niekoľko mm, aby tade kaša prešla. Môžeme si spraviť aj upravené striekačky s vhodnými hadičkami ako nástavcami. Potom je kŕmenie jednoduchšie. Ak máme, do kaše môžeme pridať aj šrot alebo rozmočené granule pre holuby alebo hydinu. Nie však veľa, zhruba tretinu, inak sa kaša nebude dať vytlačiť zo striekačky. Stále však ide len o núdzové kŕmenie, pričom pre riadny odchov je potrebné dodávať do potravy aj výživové doplnky. Väčšie mláďatá môžeme aj ručne nakŕmiť zmesou zrnín určených pre holuby. Pomocou striekačky im na záver dáme vodu priamo

Mladé holuby hrivnáky vo veku, kedy je potrebné ich ručne kŕmiť.

do hrvoľa. Časť zrnín im dáme do plytkej misky a trochu rozsypeme aj na dno ubikácie. Holuby hrivnáky začínajú samé jesť pomerne neskoro, v tomto sú domáce a mestské holuby oveľa schopnejšie a samé skúšajú jesť už slabo operené mláďatá. Podobne aj mladé hrdličky.

DÁŽĎOVNÍKY

Dážďovníky obyčajné sú výnimočné v mnohých ohľadoch, rovnako ich mláďatá. Nie je možné ich kŕmiť tak, ako ostatné mláďatá podobných druhov vtákov. Ich potrava je buď založená na hmyze, v prevažnej miere cvrčkoch, alebo pre ne používame špeciálnu zmes. Tou sa dajú kŕmiť aj iné mláďatá, napríklad lastovičky a belorítky.

Postup prípravy potravy pre dážďovníkov z muších lariev, zahustených sušenými dafniami.

Potrava pripravená pre dážďovníky.

Suroviny:

- 0,5 kg muších lariev, tzv. kostňáky
- 1 - 2 balenia (1 balenie 250 ml) sušených dafnií, t.j. 250 - 500 ml na zahustenie
- Biomin H, 2 vrecká (alebo iný prípravok na doplnenie vápnika)
- vitamínovo-minerálna zmes, napr. Vitaplastin Forte
- 2 vajíčka uvarené na tvrdo a na drobno nastrúhané
- polovica balenia plnotučného hrudkovitého tvarohu, t.j. 125 g z 250 g balenia
- kuracie alebo morčacie srdcia, strúhané, asi 100 g (nemusia byť)
- zmes na odchov mláďat hymzožravcov alebo Nutribird A21, alebo NutriBird Insect Patee

Postup:

Uvaríme vajíčka na tvrdo a necháme ich vychladnúť, potom ich postrúhame na jemnom struháku. Rozmrvíme k nim tvaroh a prípadne postrúhame srdcia. Tie sa dobre strúhajú, keď sú zamrznuté. Je to len doplnok a nemusia byť, napr. jedno morčacie srdce na 0,5 kg kostňákov. Pridáme sypké súčasti - Biomin H, Vitaplastin, Nutribird a jedno balenie sušených dafnií. Vitaplastin dávkuje ako pre kuratá, t.j. ako na 50 kurčiat v priemere 1 gram na deň. Nedá sa to presne vyrátať, pretože na koľko to bude dní, záleží od počtu dážďovníkov. Zvyčajne dávame plnú kávovú lyžičku. Ostatné zmesi pre mláďatá dávame v primeranom množstve s ohľadom na hustotu, 2-3 polievkové lyžice. Dobre zamiešame.

Kostňáky dôkladne prepláchneme na sitku. Cieľom je zbaviť ich nečistoty a pilín, v ktorých sú často balené. Potom ich dáme do plytkej nádoby s vodou a pinzetou vyberieme mŕtve (tmavé až čierne) a zakuklené. Precedíme, necháme odkvapkať a dáme do vyššej a užšej nádoby vhodnej na mixovanie. Používame výkonný tyčový mixér, dobrý je aj stolový mixér. Pozor, mixér už nebude vhodný na použitie pre ľudí! Kostňáky rozmixujeme koľko je to možné, podstatné je, aby boli rozbité a nezostali žiadne vcelku. Potom rozmixované vlejeme do pripravenej zmesi. Robíme to rýchlo, na vzduchu rýchlo oxidujú a černejú. Zmiešame a dohustíme sušenými dafniami podľa potreby. Vzniknúť má primerane hustá zmes, ktorou sa dá kŕmiť, taká redšia kaša. Zmes naplníme do vrecka z pevnejšej fólie, na ktorom potom odstrihujeme jeden roh tak, aby vznikol otvor o niečo menší ako je priemer striekačky 20 ml. Priamo z vrecka potom plníme striekačky, je to rýchle a pomerne čisté na rozdiel od iných metód. Z uvedených surovín sa dá spracovať 25 striekačiek po 20 ml. Výhodou je, že zmes je úplne využiteľná, nie sú tam straty v podobe tekutín. Striekačky 20 ml majú odrezaný hrot a otvor zväčšený na priemer 1 ml inzulínovej striekačky, t.j. 6 mm. Zatvoríme ich viečkom od jogurtu alebo kúskom alobalu a dáme do mrazáku. Kŕmíme upravenými 1 ml striekačkami alebo

Malé druhy rybiiek z výlovu rybníka.

Rybky sklenenej miske.

Potáпка malá vo vani, kde sú na dne malé rybky, ktoré zbiera.

upravenými 2,5 ml striekačkami. Obe majú odrezaný hrot a otvor zväčšený na 4,5 až 5 mm pomocou vrtáka. Výhodou inzuliniek je, že sa dajú dobre naplniť z 20 ml striekačky, keďže sa zmestia do jej pripraveného otvoru. Dennú dávku možno skladovať v chladničke. Na veľké mláďa dážďovníka vychádza asi jedna 20 ml striekačka na deň, čo je 10 dávok po 2 ml, alebo 20 dávok v inzulinách po 1 ml.

RYBOŽRAVÉ VTÁKY

Pre druhy, ktoré sa vo väčšej alebo menšej miere živia rybami, môžeme skúsiť aj inú potravu. Ryby sú však základ a je dobré mať ich v zásobe. Ide o potáпки, kormorány, čajky, rybáre, bučiačky, chavkoše, bučiaky, volavky, a bociany. Väčšina z nich je ochotná jesť aj inú potravu ako ryby, no sú tam aj striktné rybožravce, ako kormorány a rybáre. Bociany a volavky ochotne jedia rôzne mäso, kuracie srdcia, aj jednoduchové kohútiky. Podobne čajky sú vo veľkej miere všežravce. Bučiačky a malé potáпки zjedia aj väčšie druhy vodného hmyzu. No ryby v primeranej veľkosti sú pre ne potrebné aspoň ako časť potravy. Kúpiť vhodné veľkosti nie je jednoduché, lepšie je spraviť si zásoby počas výlovu rybníkov. V niektorých obchodných reťazcoch sa dajú kúpiť surové mrazené ančovičky, čo je druh ryby sardela. Sú mierne slané, takže ich treba prepláchnuť vo vode. Majú vhodnú veľkosť pre rybáre, čajky, bučiačky aj potáпки. Napríklad bučiačik spotrebuje 6 – 8 rybiiek denne, každá s dĺžkou asi 10 cm a s hmotnosťou okolo 13 gramov. Spolu je to teda 80 – 105 g potravy na deň, väčšinou viac ako sám váži. Niekedy je problém donútiť vtáky v zajatí, aby ryby a inú potravu začali jesť. Treba skúšať rôzne misky, niekedy zaberú tmavé plytké misky, kde strieborné ryby dobre vidno. Inokedy, naopak, sklenené priehľadné misky alebo farebné. Niektoré potáпки nechcú jesť z misky a za rybkami na dne sa potápajú (ak to ich zdravotný stav dovoľuje). Postupne k rybám môžeme skúsiť pridávať aj inú potravu, napríklad kuracie srdcia nakrájané na úzke prúžky.

DRAVCE A SOVY

Pre mäsožravé vtáky najčastejšie v záchranných staniciach na kŕmenie používajú jednoduchové kohútiky. Núdzovo môžeme kŕmiť rôznym chudým surovým a neskazeným mäsom. Nepoužívame bravčové a ani uvarené alebo inak tepelne upravené mäso. Kuracie mäso dravce často nepoznajú, je neprirodzene svetlé. Rovnako býva problém aj inými druhmi mäsa, nemajú s ním skúsenosť a vlastne nevedia, že sa to dá jesť. Preto používame rôzne spôsoby, ako tento prechod zjednodušiť. Napríklad mäso môžeme obaliť do drobného peria alebo srsti, ktoré sme si na ten účel odložili. Tiež pomôžu uhynuté zvieratá, napríklad vtáky nájdené pri ceste. Tu však treba dať pozor, aby boli čerstvé, zvlášť v teplom počasí. A tiež nezabúdame, že druhy, ktoré sú zver v zmysle poľovníckej legislatívy (napríklad bažanty, kačice), nie je možné brať bez súhlasu užívateľa poľovníckeho revíru, aby sme sa nedočkali obvinenia z pytliactva.

Mláďatá, ktoré je treba ručne kŕmiť s pinzetou musia dostávať aj nestráviteľné zvyšky ako perie, srst, malé kosti. Je to dôležité pre ich trávenie. Ak takú potravu nemajú, musíme im nestráviteľné časti pridávať. Na kŕmenie mláďat sú núdzovo dobré kuracie alebo morčacie srdcia.

ĎATLOVCE

Ďatle a žlny sú nároční pacienti, určite je lepšie, ak sa o ne stará niekto so skúsenosťami. Zvyčajne nechcú v zajatí prijímať potravu. Osvedčila sa však zmes plnotučného hrudkovitého tvarohu a na tenko nakrájaných kuracích alebo morčacích srdc. Tú dáme do plytkej misky a trocha aj do špár v kôre na kuse dreva, ktoré im dáme do ubikácie. Odtiaľ sa naučia to vyjedať a potom môžeme do zmesi pridať aj horúcou vodou zaliate mušie larvy, múčne červy alebo malé instary cvrčkov. Žlny majú radi vajíčka mravcov, no to je ťažko dostupná a získateľná potrava.

Kuracie srdca zabalené a pripravené na skladovanie.

Mláďa žlny zelenej pri miske s jedlom.

Mláďatá ďatľa veľkého.

Farebne označená labuť veľká pred vypustením.

Farebne a odčítacím krúžkom označený rybák riečny pred vypustením.

Návrat do prírody

Vypustenie rehabilitovaných zvierat alebo odchovaných mláďat do voľnej prírody je posledný dôležitý a často podceňovaný krok. Tým, že o ďalšom osude pacientov zvyčajne nevieme, máme tendenciu návrat do prírody podceňovať a obmedziť ho na vhodnom mieste. Pritom je to často zdĺhavý a náročný proces, podobne ako samotná rehabilitácia. Rozlišujeme prípady, keď do prírody vraciame dospelé jedince a keď mláďatá.

DOSPELÉ JEDINCE

Všeobecne platí, že samotné vypustenie realizujeme v dobrom a ustálenom počasí. Dospelé jedince zvyčajne vypúšťame v oblasti, kde boli nájdené. Poznajú okolie, vedia kde sú zdroje potravy, úkryty, aké sú tam hrozby. Často tam majú druhého jedinca do páru. V prípade, že to nie je možné (napríklad pacienta dovezli z veľkej diaľky) vypustenie realizujeme vo vhodnom biotope, kde také druhy žijú a majú tam dobré podmienky.

Nie všetky jedince sa podarí vyliečiť na 100%, niektorým zostávajú väčšie či menšie následky a obmedzenia. Tu je na konkrétnom posúdení daného prípadu a druhu, či má zmysel také zviera vrátiť do prírody. Niektoré prežijú dobre aj s pomerne veľkým hendikepom, napríklad bez jedného oka alebo nohy. Iné dokážu dobre fungovať aj s lietaním obmedzeným povedzme na 80 %. Sú to vtáky, ktoré „neživí kridlá“, nemigrujú na veľké vzdialenosti a môžu si dovoliť aj horšiu schopnosť lietať. Napríklad drozdy, mnohé vodné vtáky, ale aj niektoré dravce ako myšiak lesný. Naopak, iné dravce, alebo vtáky závislé na výbornej schopnosti lietať a loviť, musia byť v takmer dokonalom stave, aby prežili. K takým patria veľké druhy sokolov, ale aj malý sokol lastovičiar, jastraby, lastovičky, beloritky, dážďovníky a iné.

V niektorých prípadoch vypúšťame dospelé jedince rovnakou metódou ako mláďatá (v texte ďalej). Ide predovšetkým o také, ktorým zostala nejaká miera hendikepu a chceme im návrat do prírody uľahčiť. V niektorých prípadoch môžeme vypúšťané jedince nejakým spôsobom označiť. Napríklad používame farbu na označovanie hospodárskych zvierat. Tá vydrží niekoľko týždňov, počas ktorých sa dá vypustený jedinec sledovať a kontrolovať.

MLÁĎATÁ

Vrátiť do prírody mláďatá odchované v zajatí je zvyčajne oveľa náročnejšie ako pri dospelých jedincoch. Väčšina mláďat sa istý čas zdržuje s rodičmi, ktorí ich kímia, zabezpečia vhodné úkryty a zdroje. Častá prax je taká, že odchované mláďa, ktoré je už samostatné, dobre operené a lieta, sa jednoducho vypustí do prírody. V mnohých prípadoch sú však jeho šan-

ce na prežítie pomerne malé a otázne je, či bolo účelné venovať tolko úsilia jeho odchovu. Pre množstvo druhov je preto lepšie použiť metódu tzv. „soft release“ - v preklade „jemné vypustenie“. Princíp je v zásade jednoduchý. Na mieste vhodnom na vypustenie sa umiestni primerané zariadenie - klieťka alebo voliéra (podľa druhu a jeho nárokov). Pre spevavce stačí väčšia klieťka, ak sú na ňu naučené a nezraňujú sa v nej alebo si neničia perie. Časť klieťky alebo voliéry musí byť zastrešená kvôli dažďu a slnku. Mláďa tu zostane nejaký čas, najmenej týždeň, odporúča sa však viac. Potom ako si zvykne na okolité prostredie, sa klieťka alebo voliéra otvorí, najlepšie ak je na to vopred pripravené riešenie, napríklad zvláštne dvierka v časti pod strechou. Mláďa samé vyletí von a ak chce, má možnosť sa vrátiť. Do klieťky alebo lepšie v jej tesnej blízkosti umiestnime potravu a vodu tak, aby sa neznehodnotila počasím, no aby bola dobre viditeľná. Mláďa sa môže vrátiť, ak si samé v prvé dni potravu nenájde. Niektoré sa tak vracajú pravidelne, niektoré málo a niektoré vôbec. Mláďatá mnohých druhov zostanú naviazané istý čas na človeka a pýtajú si od neho potravu, typicky sýkorky. Sú aj mláďatá, ktoré sa do klieťky alebo voliéry vracajú na noc. Metóda je vhodná pre všetky mláďatá spevavcov, vrátane krkavcovitých, holuby, hrdličky, kurovité vtáky, dravce, sovy, čajky, datle. Niekde je to so špecifikami umiestnenia vypúšťacieho zariadenia, napríklad pri vode v prípade čajok, alebo na odlahlých miestach v prípade vzácných druhov dravcov.

Dá sa použiť, no nie je nevyhnutná pri vodných druhoch ako sú kačice, husi a labute alebo pri kurovitých vtáko. Niekde nemá zmysel, napr. pri potápkach, kormoránoch a volavkovitých vtáko. Pre niektoré druhy je nevhodná, predovšetkým pre belorítky, lastovičky, dážďovníky.

Sýkorka veľká, vypustené mláďa, vracia sa a pýta si potravu.

Zelienka obyčajná, vypustené mláďa z klieťky pod ním, pravidelne sa vracia pre potravu.

Kavka sa vracia na jedlo.

Mladé straky obyčajné sa vracajú na jedlo.

Špecifické prípady návratu do prírody

BELORÍTKY

Z rôznych príčin sa stáva, že belorítkam spadne hniezdo, najčastejšie namokne pri búrke. Ak nevieme zabezpečiť náhradné hniezdo na pôvodnom mieste, môžeme nezranené mláďatá doložiť do iných hniezd. Náhradní rodičia sa ich ujmu dobre a je to pre všetkých lepšie riešenie ako umelý odchov. Mláďatá musia byť v podobnom veku a nemôže ich byť v hniezde príliš veľa (ideálne 4 a menej). Dokladáme zvyčajne jedno mláďa do náhradného hniezda a môžeme ho označiť malou farebnou bodkou na čele, napr. aj lakom na nechty. Podmienkou je hniezdo skontrolovať, zistiť vek a počet mláďat, a to je komplikácia. Belorítky majú uzavreté hniezda, často aj zle dostupné. Na ich kontrolu používame malú inšpekčnú kameru. Núdzovo sa dá použiť aj zrkadielko a svetlo, no často to je nedostatočné, zvlášť ak je k hniezdu ťažký prístup. Dobré je mať k dispozícii veľa hniezd a hľadať vhodný počet a vek mláďat. V prvý a nasledujúci deň je dobré, ak vieme doložené mláďa kontrolovať, či ho náhradní rodičia krmia alebo predčasne nevyskočilo. Môžeme ho aj v hniezde dokrmiť, ak je to možné. Veľké mláďatá, ktoré už sú takmer vzletné, nie je vhodné dokladať do náhradných hniezd, pretože môžu predčasne vyletieť. Také musíme dochovať do veku, kedy výborne lietajú. Najlepšie je mať na to určenú miestnosť, kde môžu lietieť a pristávať. Potom treba určiť čas, kedy sú vhodné na vypustenie. Ten nastane vtedy, keď mláďatá výborne lietajú aj v malom priestore a bez problémov vedia pristávať. V dobrom a ustálenom počasi, ráno alebo pred

Belorítka obyčajná, mláďatá pred doložením do náhradného hniezda.

Belorítka obyčajná, označené mláďa doložené do náhradného hniezda.

Belorítka obyčajná, mláďa doložené do náhradného hniezda dokrmované priamo v hniezde.

Hniezdna kolónia belorítok obyčajných na budove konskej stajne.

Označené mláďa lastovičky obľúbenej doložené do náhradného hniezda.

poludním ich zoberieme do hniezdnej kolónie belorítok, podľa možnosti nie v meste. Tam ich môžeme bez obáv vypustiť priamo z krabice. Zapoja sa do krdla belorítok, lietajú s nimi a naučia sa od nich, kde sú loviská hmyzu, kde odpočinkové miesta. Nocovať budú v prázdnych hniezdach s inými mláďatami.

LASTOVIČKY

Postup pre osirelé lastovičky je veľmi podobný ako u belorítok, no predsa má niektoré zásadné rozdiely. Nelietajúce mláďatá môžeme, rovnako ako belorítky, doložiť do náhradných hniezd. Je to o niečo jednoduchšie, lastovičky majú otvorené hniezda, ľahko sa kontrolujú a zvyčajne sú aj lepšie dostupné. Úplne iný je však postup pri vypustení lietajúcich mláďat. Rovnako ako belorítky, musia výborne lietať, manévrovať a pristávať. Vedia si brať potravu zo striekačky aj za letu. Lepšie je však naučiť ich chodiť si pre potravu do misky. Ich vypustenie nemôžeme uponáhľat. Kľúčové je, aby boli vo veku, kedy si už nepýtajú potravu od ľudí ani od iných lastovičiek. To je asi o dva týždne dlhšie ako u belorítok. Ak by sme ich vypustili skôr, tak perfektne lietajúce lastovičky nebudú loviť hmyz, ale pýtať si potravu od iných lastovičiek, sadnú si k iným mláďatám a čakať, že ich dospelé lastovičky nakŕmia. To sa však takmer nikdy nestane a nakoniec uhynú od hladu. Preto je také dôležité, aby si už potravu nepýtali a lovili samé.

DÁŽDOVNÍKY

Uvádzaná letová hmotnosť mláďat je okolo 50 g. Túto majú mláďatá dosahovať, keď sú pripravené opustiť hniezdo. Vtedy prestanú jesť úplne a počas dvoch-troch dní schudnú niekoľko gramov. To je čas, kedy sú pripravené vyletieť. Menšie jedince môžu mať vypúšťaciu hmotnosť nižšiu ako 50 g vzhľadom k ich celkovej veľkosti tela, a napriek tomu môžu byť vo výbornej kondícii. Hmotnosť teda nie je hlavné kritérium pre posúdenie vhodnosti na vypustenie. Sú jedince, ktoré sú v dobrom stave a s dobrou svalovinou, hoci ich hmotnosť je iba 40 g. Sú to mláďatá, ktoré sú celkovo menšie. Každé zviera pred vypúšťaním ešte nakŕmime,

Dážďovník obyčajný, mláďa, ktoré nie je ochotné letieť.

Dážďovník obyčajný, vľavo dospelý, vpravo mláďa.

hoci aj nasilu, aby malo rezervu pri samostatnom hľadaní potravy. Dáme im skôr primeranú polovičnú dávku, ako dostávajú zvyčajne. Mláďa pred osamostatnením začne byť nepokojné, prestáva jesť a schudne niekoľko gramov. Tiež intenzívne trénuje – trasie krídlami, robí „kliky“ na predných hranách krídel a chveje sa – takto chce rozhybať svalstvo na tele a pripraviť sa na lietanie. V tejto fáze ho do jedla nenútime, ak potravu odmieta - samozrejme iba ak má dostatočnú hmotnosť a nemusí zostať v zajatí ešte z iných príčin. Sprievodným javom pripravenosti na vyletenie je aj strata tulcov z letiek, resp. sa na krídlach nachádzajú už len ich zvyšky. Tulce sú voskové obaly, v ktorých sa letky vyvíjajú. Postupne sa rozpadávajú a letky sa z nich uvoľňujú. Pri pohľade na krídlo zo spodnej strany nemôže byť už tulce vidno. Môžu tam ešte byť, no zakryté spodnými krovkami, takže viditeľné sú iba ak sa dajú krovky nabok. Znakom dostatočne narastených krídel je tiež to, že v zloženom stave presahujú chvost približne o 2 cm. Dážďovník si v tejto fáze perie často čistí a preberá zobákom. Môže sa zvýšiť aj množstvo pokusov o útek z krabice a pozorne sleduje hmyz lietajúci okolo neho.

Dážďovníky vypúšťame vždy len v dobrom počasi, bez silného vetra, dažďa, nezvyčajného chladu a pod. Neskoré mláďatá alebo jedince liečené po úrazoch môžeme v dobrom počasi vypustiť ešte aj v októbri. Zvyčajný termín vypúšťania je počas celého leta a skorej jesene. Zvyčajne to nie je problém, lebo hoci hlavná vlna dážďovníkov odchádza koncom júla, zopár ich tu zostane až do septembra. Vypustenie by malo prebehnúť na voľnom priestranstve, kde máme možnosť dážďovníka sledovať či a ako letí. Ideálne je pokosené, podmetené alebo poorané pole, lúka s nízkou vegetáciou a pod. Konfigurácia terénu na takomto mieste umožní prípadné dohľadanie dážďovníka, ak bude zle letieť a pristane na zemi. Mali by sme sa dostať do stredu takéhoto priestranstva (alebo viac ako 100 m od okraja), bez skupín stromov a krovín a bez elektrického vedenia. Dobré je skontrolovať prítomnosť dravcov, sokol lastovičiar alebo aj sokol myšiár môžu vypusteného dážďovníka uloviť. Ideálne je vypúšťať dážďovníky na mieste, kde sú iné dážďovníky, tie ich navedú kadiaľ majú lietať a čo majú robiť. Vypúšťať ich k lastovičkám a belorítkam nemá zmysel, pretože ide o iné druhy s odlišnými potravinovými stratégiami. Niekedy sa však stáva, že vypustený dážďovník sa k nim sám pridá. Pri samotnom vypustení ho položíme na otvorenú dlaň a otočíme proti vetru. Nevyhadzujeme ho, iba čakáme, kedy sám skočí z dlane a vzlietne. Niekedy skočí hneď, niekedy čaká aj niekoľko minút. Počas tej doby sa obzerá a často má aj svalovú triašku, ktorou si zahrieva svalstvo pred letom. Môže sa tiež stať, že ešte nie je pripravený, vtedy neskočí, je prikrčený v dlani a nemá o okolie veľký záujem. V tomto prípade ho vezmeme späť a skúsime to zase o pár dní. No ak predtým intenzívne dával najavo, že chce lietať, zvyčajne skočí hneď alebo po krátkej dobe. Treba sledovať, kam letí, a či sa dvihne do výšky. Ak by mu to

dobre nešlo a pristál by na zemi, treba ho nájst', inak neprežije. Výhodné je nahráť vypúšťanie na video, lebo keď je počas dňa ostré svetlo a dážďovník letí napríklad proti stromom, môže sa nám stratiť z dohľadu. Video si potom môžeme opakovane prehrať a zistiť presné miesto, kam vták zaletel.

Návratom do prírody dostávajú hendikepované zvieratá druhú šancu. Veľakrát záleží od nás či sa zrania, alebo utrpia nejakú ujmu. Môžeme zabezpečiť nevhodné presklené plochy proti nárazom vtákov, odstrániť rôzne pasce, ako sú nezakryté sudy s vodou, bazény bez možnosti z nich vyliezť, rôzne nezabezpečené šachty, kanály, odokryté vysoké nádoby a pod. Vzdáme sa nebezpečných lepidlových pascí, otráv a jedov. Za súmraku a po tme budeme jazdiť pomalšie a pozornejšie. Pred kosením môžeme trávnik prejsť a pohladať tam ježkov alebo iné zvieratá. Kopu listia a konárov na jeseň najskôr skontrolujeme, až potom ju naberáme vidlami. V lete dáme plytké misky s vodou niekde na okraj krovín, ocenia to vtáky aj iné zvieratá. V zime môžeme vtáky prikrmovať, no len vhodnou potravou. Možností je veľa.

Sluka hôrna pred vypustením.

Slovenská ornitologická spoločnosť / BirdLife Slovensko

je mimovládna organizácia, ktorej hlavným poslaním je ochrana a výskum prírody, najmä voľne žijúceho vtáctva a jeho biotopov. Zastupujeme našu krajinu v medzinárodnej organizáciách BirdLife International, Euring, Association of European Rarities Committees.

Pri napĺňaní poslania sa spoločnosť venuje predovšetkým ochrane druhov, biotopov a území, ochranárskemu výskumu vrátane krúžkovacej činnosti, environmentálnej politike, environmentálnej výchove, práci s deťmi a mládežou, vydavateľskej činnosti, organizuje semináre a konferencie. Vydávame odborný časopis Tichodroma, a vedecko-populárny časopis Vtáky.

Naše projekty sú zamerané na ochranu druhov, biotopov, území a na spoluprácu s ľuďmi. Našími členmi sú ľudia rôznych profesií a veku, ktorých spája láska k prírode a vtáctvu. Pri ochrane vtáctva sa uplatnia odborníci, profesionálni ornitológovia, laici a milovníci prírody, podporujúci ochranu vtáctva finančne alebo zapájaním sa do aktivít SOS/BirdLife Slovensko. Zapojte sa aj vy do sčítania vtákov, praktickej ochrany, podporte legislatívne zmeny, ktoré požaduje SOS/BirdLife Slovensko alebo prispajte k šíreniu myšlienok ochrany vtáctva. Podďte sa s nami pozrieť do prírody a vyberte si z ponúk a pozvánok na akcie, ktoré pravidelne zasielame všetkým členom.

Aj
vdaka vašej
pomoci budeme
môcť účinnejšie
chrániť vtáky
a prírodu!

www.vtaky.sk

INTERREG V-A
SLOVENSKÁ REPUBLIKA
ČESKÁ REPUBLIKA

EURÓPSKA ÚNIA
EURÓPSKY FOND
REGIONÁLNEHO ROZVOJA
SPOLOČNE BEZ HRANÍC

Materiál vydala Slovenská ornitologická spoločnosť/ BirdLife Slovensko v rámci projektu „Živé mestá - ochrana vtákov v urbánnom prostredí“, č. 304021S136, podporeného v rámci operačného programu Interreg V-A Slovenská republika - Česká republika 2014-2020.

Autori textu: Rudolf Jureček

Autor fotografií: Rudolf Jureček, Tomáš Tedla, Yan Scott

Grafický návrh: Ján Svetlík – DUDOK, **Tlač:** Printland s.r.o., **Náklad:** 2000 ks